ΠΑΣΧΑΛΗΣ Β. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΣΑΛΤΙΑ ΝΙΓΡΙΤΑ

ΧΩΡΑ *και* ΠΟΛΕΙΣ *με* ΙΣΤΟΡΙΑ *στους* ΑΓΩΝΕΣ *του* ΕΘΝΟΥΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡ. 87
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1997

Κυρία Δήμαρχε, κύριοι Πρόεδροι των Συλλόγων Νιγριτινών «Ο Βισάλτης» και Τερπνιωτών, Κυρίες και Κύριοι,

Αποτελεί μεγάλη τιμή για μένα η πρόταση των Συλλόγων Νιγριτινών και Τερπνιωτών της Θεσσαλονίκης να μιλήσω στους συμπατριώτες μου της Θεσσαλονίκης και να εξάρω τη σημασία ενός τόσο σοβαρού πολεμικού γεγονότος, όπως αυτό που διαδραματίστηκε μεταξύ 19 και 24 Φεβρουαρίου του 1913.

Οι Νιγριτινοί και οι Τερπνιώτες της Θεσσαλονίκης γιορτάζουν σήμερα την 76η επέτειο της νικηφόρου μάχης των ελληνικών όπλων κατά του επιτιθεμένου στις 19 Φεβρουαρίου 1913 εναντίον της Νιγρίτας βουλγαρικού στρατού.

Η σημερινή εποχή είναι βέβαια πολύ μακριά από τον Φεβρουάριο του 1913. Η εχθρότητα και οι περιπέτειες της εποχής εκείνης δεν επιδρούν πια στις σχέσεις της χώρας μας με τους τότε εχθρούς της, αντιθέτως μάλιστα οι σχέσεις μας αναπτύσσονται ειρηνικά και κάτω από συνθήκες καλής συνεργασίας. Με την έννοια αυτή εορτασμοί σαν τον σημερινό αποτελούν ελάχιστο δείγμα φόρου τιμής προς τους αγωνιστές και έχουν ως σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μας μνήμης, που είναι αναγκαία για τη σφυρηλάτηση της εθνικής συνείδησης για τη μετέπειτα πορεία του έθνους μας.

Εθνική συνείδηση για μας τους Έλληνες σημαίνει την αδιάσπαστη συνέχεια της εθνικής ζωής από τους αρχαιοτάτους χρόνους ως σήμερα. Η συνέχεια αυτή διατηρήθηκε χάρη στην αγάπη του Έλληνα για την ελευθερία και στην πίστη για το δίκαιο των αγώνων του. Αυτά τα ιδανικά ενέπνευσαν τους Νιγριτινούς τον Φεβρουάριο του 1913, οι οποίοι με απαράμιλλο ηρωισμό στάθηκαν πλάι στα στρατευμένα παιδιά της Ελλάδος κι έτρεψαν σε άτακτη φυγή τους επιτιθέμενους Βούλγαρους.

Η μάχη άρχισε από τη Νιγρίτα και κρίθηκε λίγο έξω από την Τερπνή, στη θέση Πλατανούδια, ύστερα από τέσσερις ημέρες. Η διάταξη του αντιπάλου ήταν: 500 Βούλγαροι στρατιώτες μέσα στη Νιγρίτα, ίλη ιππικού με 2 πυροβόλα και τμήμα πεζικού που πήρε θέσεις στα υψώματα μεταξύ Ξυλότρος (Αγ. Παρασκευή σημ.) και Τερπνής. Η δύναμη του ελληνικού στρατού ήταν: 1 λόχος πεζικού υπό τον λοχαγό Γαργαλίδη, πρόσκοποι υπό τον καπετάν-Γιαγκλή, (οι πρόσκοποι ήταν τμήμα του στρατού που αποτελούνταν από πα-

* Ομιλία - Πανηγυρικός με την ευκαιρία της 76ης επετείου των Ελευθερίων της Νιγρίτης που εκφωνήθηκε στις 2 Μαρτίου 1989 στην Αίθουσα Τελετών της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, κατόπιν προσκλήσεως των Συλλόγων Νιγριτινών Θεσσαλονίκης «Ο Βισάλτης» και Τερπνιωτών).

λαιούς Μακεδονομάχους), 430 εθελοντές Νιγριτινοί, Τερπνιώτες και άλλοι από τα γύρω χωριά. Σκοπός του επιτιθέμενου βουλγαρικού στρατού κατά της Νιγρίτας ήταν η κατάληψη της πόλης και η επέκταση της επιρροής τους στην ελεύθερη περιφέρεια της Νιγρίτας. Το πολεμικό εγχείρημα των Βουλγάρων εναντίον των Ελλήνων είχε και δεύτερο λόγο, οι Βούλγαροι ήθελαν να δοκιμάσουν τη μαχητικότητα των ελληνικών τμημάτων της περιοχής εν όψει μελλοντικού σχεδίου παρασπονδίας τους σε βάρος των συμμάχων τους Ελλήνων, πράγμα, άλλωστε, που έπραξαν τον Ιούνιο του ιδίου χρόνου με τα γνωστά αποτελέσματα.

Στο ημερολόγιο πορειών και πολεμικών επιχειρήσεων 1912-1913 γράφει ο Κωνσταντίνος Ζωρογιαννίδης (λοχαγός τότε και Στρατιωτικός Διοικητής Σωχού)[1]:

«Ούτως έβαινον τα πράγματα μέχρι της 19ης Φεβρουαρίου, οπότε οι Βούλγαροι αποτραπέντες να εισέλθουν εις Νιγρίταν παρά των ημετέρων στρατευμάτων και ενισχυθέντες από ημέρες διά τμήματος του εν Σωχώ λόχου των (όστις είχε δύναμιν 400 ανδρών, ενώ ο ημέτερος μόλις 200) εκ προμελέτης, αφού διέκοψαν τας συγκοινωνίας Νιγρίτης - Σωχού - Μαυρόβου κλπ., επετέθησαν την επομένην απροσδοκήτως περί την 4.30 μ.μ. ώραν κατά των ημετέρων εν Νιγρίτη, ποιησάμενοι χρήσιν πυροβολικού, ρίψαντες περί τας 150 οβίδας.

Ούτως από της 20ής Φεβρουαρίου ήρξατο η μάχη συστηματικά εν Νιγρίτη μεταξύ ημετέρων και των Βουλγάρων, διαρκέσασα μέχρις εσπέρας της 21ης Φεβρουαρίου, οπότε ο διευθύνων την μάχην εκεί λοχαγός Γαργαλίδης μοι έγραψεν ότι μάχεται επιτυχώς και εάν δύναμαι να τον ενισχύσω». (Ο λόχος Ζωρογιαννίδη έδρευε στον Σωχό).

«Παρά ταύτα», συνεχίζει ο Ζωρογιαννίδης, «απέστειλα το ήμισυ της δυνάμεως του λόχου μου υπό ανθυπολοχαγόν. Μόλις το τμήμα έφτασεν εις Νιγρίταν, η μάχη είχε ήδη κριθή και έτσι διετάχθη η επάνοδος του τμήματος εις Σωχόν. Τέλος η μάχη απέβη υπέρ ημών και εις βάρος των Βουλγάρων μετά σημαντικών απωλειών τούτων.

Δευτέρα επιστολή του λοχαγού Γαργαλίδη μετά την αίσιαν της μάχης έκβασιν διελάμβανεν ότι η Νιγρίτα εξεκαθαρίσθη από τους Βουλγάρους, ότι έχει 100 αιχμαλώτους συλλάβει, ότι εκ των ημετέρων εφονεύθη ο Ανθυπασπιστής Μήτας εκ Σωχού και επληγώθησαν ελαφρώς οι Υπολοχαγοί Κορδο-

1. Κωνσταντίνου Ν. Ζωρογιαννίδη, αντιστρατήγου, *Ημερολόγιο πορειών και πολεμικών επιχειρήσεων 1912-1913*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 66, 67, 69. Ο Κ. Ζωρογιαννίδης γεννήθηκε στο Καρπενήσι Ευρυτανίας το 1871. Το ημερολόγιό του είναι ένα οδοιπορικό από τον Οκτώβριο 1912 μέχρι τις 23 Ιουλίου 1913 και προκαλεί τον θαυμασμό των νεωτέρων προς τους μαχητάς των βαλκανικών πολέμων. Είναι τεκμήριο ηρωισμών και θυσιών.

γιάννης και Γαρδίκας, ότι οι Βούλγαροι υπέστησαν πανωλεθρίαν, την επιστολή ταύτην διεβίβασα δι' εκτάκτου αγγελιοφόρου εις το Σύνταγμα εν Λαγγαδά διά τα περαιτέρω.

Τέλος, την 24ην Φεβρουαρίου, από χαραυγής οι Βούλγαροι υψώσαντες λευκάς σημαίας επί των θέσεών των εγκατέλειπαν τας θέσεις των. Πλην από της 9ης πρωινής ώρας αραιοί τυφεκιοβολισμοί ηκούοντο πέραν της Νιγρίτης προς τον Στρυμόνα, οίτινες περί την 4ην μ.μ. συνεδιάσθησαν μετά ομάδων κανονιοβολισμών, διαρκεσάντων περί τας δύο ώρας. Όθεν περί 5.30 μ.μ. δι' εξεπίτηδες αγγελιοφόρου ανέφερον προς το Σύνταγμα.

Την 12ην δε του μεσονυκτίου ώραν έκτακτος αγγελιοφόρος εκ Νιγρίτης προσελθών με μοι ενεχείρησεν τρεις εμπιστευτικάς επιστολάς του αντισυνταγματάρχου Μιχαλοπούλου Αρκαδικού αναλαβόντος την διοίκησιν των εν Νιγρίτη στρατευμάτων, εις την κατηγορίαν των οποίων υπήχθη και ο υπ' εμέ λόχος. Το αποτέλεσμα της τριημέρου εν Νιγρίτη μάχης ήτο, ότι εκ των Βουλγάρων εφονεύθησαν και ετραυματίσθηκαν πολλοί, συνελήφθησαν και 100 αιχμάλωτοι, εκ των ημετέρων πλην των άνω μνημονευθέντων, εφονεύθησαν οκτώ και ετραυματίσθησαν τριάκοντα».

Έτσι περιγράφει ο Ζωρογιαννίδης στο ημερολόγιό του το πρώτο σοβαρό επεισόδιο μεταξύ των συμμάχων Ελλήνων και Βουλγάρων. Ακολούθησαν και άλλα έως τον Ιούνιο του 1913, όταν ξεκαθάρισαν τα πράγματα σε βάρος των Βουλγάρων με την περιφανή νίκη των Ελλήνων, οι οποίοι απελευθέρωσαν το υπόλοιπο της Αν. Μακεδονίας φθάνοντας τα σύνορά μας μέχρι τον Νέστο. Οι Βούλγαροι, μετά την ήττα τους στη Νιγρίτα και κατά την υποχώρησή τους προς τη γέφυρα του ποταμού Στρυμόνα, προς τις βάσεις εξορμήσεώς τους, Όρλιακο (Στρυμονικό) και Σέρρες, καθώς διέρχονταν από το χωριό Δημητρίτσι, και με το πρόσχημα ότι τους επιτίθενται ένοπλοι Έλληνες χωρικοί, συνέλαβαν δέκα ομήρους Δημητριτσινούς, τους οποίους θανάτωσαν και άφησαν άταφους στην όχθη του ποταμού. Οι συλληφθέντες και άγρια θανατωθέντες χωρικοί του Δημητριτσίου ήσαν: 1. Ζαπρούδης Δημήτριος (ιερέας του χωριού, 2. Παπακωνσταντίνου Απόστολος (πρόεδρος), 3. (άγνωστο επώνυμο) Αθανάσιος (δάσκαλος), 4. Ζαπρούδης Αθανάσιος, 5. Κόλιος Νικόλαος, 6. Τζαμπάρης Δημήτριος, 7. Τζαμπάρης Ιωάννης, 8. Ταγγίρης Θωμάς, 9. Ντάτζης Γεώργιος, 10. Δάμλης Γεώργιος, (αγρότες).

Την τύχη των δέκα χωρικών περιγράφει στο ημερολόγιό του με δραματικό ύφος ο τότε Μητροπολίτης Σερρών Απόστολος (1909-1917)[2]. Ο Μητροπολίτης Απόστολος υπήρξε ένας από τους διαπρεπέστερους ιεράρχες που

2. Απόστολος Χριστοδούλου, Μητροπολίτης Σερρών 1909-1917, «Ημερολόγιο Οκτώβριος 1912 - Ιούλιος 1913». Δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια*, έκδοση Θεσσαλονίκης 1913. Αναδημοσιεύθηκε στα *Σερραϊκά Χρονικά* 9 (1980-81) 162-163, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών και Μελενίκου (εισαγωγή Π. Πέννα).

κόσμησαν τον αρχαίο Μητροπολιτικό θρόνο των Σερρών για μια οκταετία. Διαδέχθηκε τον επίσης διαπρεπή ιεράρχη και σθεναρό αγωνιστή του Μακεδονικού Αγώνα Γρηγόριο Ζερβουδάκη που ανήλθε επαξίως κατά τον Δεκέμβριο του 1923 στον Πατριαρχικό θρόνο σε κρισιμότατες μέρες για το Έθνος των Ελλήνων. Ο Απόστολος απεβίωσε το 1917, αφού προηγουμένως αξιώθηκε να δει την πόλη των Σερρών ελευθερωμένη από τον ελληνικό στρατό, αλλά και τα ερείπια που άφησε πίσω του ο βουλγαρικός στρατός. Οι Βούλγαροι άρπαξαν τότε από τη μητρόπολη τα ιερά του άμφια, αλλά, το κυριότερο από όλα, άρπαξαν τον κώδικα της Μητροπόλεως Σερρών και έκτοτε αγνοείται η τύχη του.

Η έγγραφη ιστορία της εκκλησιαστικής περιφέρειας της Μητρόπολης Σερρών είναι πιθανότατα κρυμμένη σε κάποιο μοναστήρι της Βουλγαρίας.

Όταν ο Μητροπολίτης Απόστολος είδε την πόλη να καταλαμβάνεται ξανά από τους Βουλγάρους (α΄ παγκόσμιος πόλεμος) δεν άντεξε. Κάμφθηκε και πέθανε από μαρασμό, όπως προανέφερα, το 1917. Το ημερολόγιο του Απόστολου βρήκα στα αρχεία της εφημερίδας «ΝΕΑ ΑΛΗΘΕΙΑ» της Θεσσαλονίκης, η οποία δεν εκδίδεται πλέον, όπου δημοσιεύθηκε τμηματικά το 1913. Το ανευρεθέν ημερολόγιο ολοκληρωμένο διέθεσα στην Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών και Μελενίκου και δημοσιεύθηκε στο ετήσιο περιοδικό της σύγγραμμα «Σερραϊκά Χρονικά» (τόμ. 9ος). Γράφει ο Μητροπολίτης Απόστολος[3]:

«Καθ' ην ημέραν η πόλις των Σερρών απεφάσισεν να παραδοθεί τοις Βουλγάροις, ήτοι την 22αν Οκτωβρίου 1912, οι Έλληνες αντάρται υπό την οδηγίαν του γενναίου Γιαγκλή συνεπλάκησαν μετά του Τουρκικού στρατού έξωθεν της Νιγρίτης και ενίκησαν αυτόν τρέψαντες εις φυγήν, ευθύς τότε οι Έλληνες εισήλθον και κατέλαβον (απελευθέρωσαν) την Νιγρίταν.

Μάθων ταύτα εξ επιστολής του Ελληνικού (εννοεί τον καπετάν Γιαγκλή), εγνωστοποίησα εις αυτόν ότι σήμερον εισέρχεται εις Σέρρας ο Βουλγαρικός στρατός και ότι οι Έλληνες οφείλουν να αφοπλίσωσι τους εκεί κατοικούντας Τούρκους μηδέν κακόν ποιούντες αυτοίς 25.10.1912.

Το απόσπασμα τούτο των Ελλήνων κατέσχε και τας αποθήκας των γεννημάτων της Τουρκικής κυβερνήσεως και διοίκει τον τόπον εξ ονόματος του Βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου».

Έτσι εξελίσσονται τα πράγματα μέχρι την 1η Δεκεμβρίου 1912. Την ημέρα αυτή σημειώνεται το πρώτο επεισόδιο μεταξύ Βουλγάρων και Ελλήνων. Στα Σέρρας και μετά την κατάληψη της πόλεως υπό του βουλγαρικού στρατού, στις 25.10.1912, συγκεντρώθηκαν μεγάλες δυνάμεις στρατού και, επειδή τα τρόφιμα δεν ήταν αρκετά, οι Βούλγαροι, τότε σύμμαχοι των Ελλή-

3. Απόστολος Χριστοδούλου, Μητροπολίτης Σερρών, *ό.π.*

νων, παρακάλεσαν την ελληνική διοίκηση της Νιγρίτας να τους παρέχει τρόφιμα, αίτημα που έγινε δεκτό.

Οι Βούλγαροι έστελναν κάθε τόσο στρατιώτες για να φορτώσουν και να μεταφέρουν τρόφιμα από τις αποθήκες της Νιγρίτας στα Σέρρας. Οι Έλληνες, θεωρώντας τους συμμάχους, τους φιλοξενούσαν και τους εφοδίαζαν με τρόφιμα από τις κρατικές αποθήκες. Την 1η Δεκεμβρίου εμφανίστηκαν στη Νιγρίτα 500 Βούλγαροι στρατιώτες και με τη βία επιχείρησαν να καταλάβουν το διοικητήριο. Έτσι αμφότερα τα μέρη παρατάχθηκαν σε μάχη. Με μεσολάβηση όμως των Νιγριτινών το επεισόδιο έληξε αναίμακτα και οι Βούλγαροι αποχώρησαν από τη Νιγρίτα. Ο Μητροπολίτης Απόστολος συνεχίζει στο ημερολόγιό του[4]:

«Από του χρόνου τούτο εγνώσθη ο αληθινός σκοπός των Βουλγάρων και διά τούτο επετηρούντο. Μετά την αποκάλυψιν ταύτην ρίψαντες την αλωπεκήν οι Βούλγαροι και περιεβλήθησαν την λεοντήν επί τέλους, ούτω από των Μέσων Φεβρουαρίου 1913 μετά 2 πυροβόλων, ιππικού και πεζικού άνω των 500 εστρατοπέδευσαν πλησίον της Νιγρίτης εν τω χωρίω Ξυλότρο (Αγ. Παρασκευή) και εκείθεν επυροβόλουν κατά της Νιγρίτης. Συγχρόνως δε και οι εν Νιγρίτη ξενιζόμενοι Βούλγαροι στρατιώτες περί τους 200, επιτίθενται κατά των Ελλήνων όχι μόνον των στρατιωτών αλλά και των χωρικών, τι επακριβώς συνέβη κατά τις 4-5 ημέρες εκείνας μόνον ο Θεός γιγνώσκει. Ένεκα της από πολλού εκ φόβου διακοπής της μεταξύ Σερρών και Νιγρίτης συγκοινωνίας δεν εγνώσθη εισέτι ο αληθής αριθμός των εκατέρωθεν φονευθέντων και τραυματισθέντων. Πάντως, οι εχέφρονες έφριξαν επί των αδοκήτων τούτων ανοσιουργημάτων. Η πράξις αυτή κρίνεται ως αυτόχρημα παρασπονδία. Μεταξύ των υπό των Βουλγάρων φονευθέντων Ελλήνων, είτε κατά τας μάχας, είτε ανάνδρως, καταλέγονται και δέκα χριστιανοί εκ του χωρίου Δημητριτσίου εν οίς και ο ιερεύς αυτού Δημήτριος, τους οποίους οι Βούλγαροι φεύγοντας την καταδίωξιν των Ελλήνων παρέλαβον μεθ' εαυτών και τους οποίους ως φαίνεται εφόνευσαν και έρριψαν εις τον Στρυμώνα. Ω της αθλιότητος. Ένεκα της απωλείας των ανωτέρω μνημονευομένων δέκα Δημητριτσίων, έγραψα περί τας αρχάς Μαρτίου προς τον ενταύθα στρατιωτικόν διοικητήν Κον Βουλκώφ παρακαλών αυτόν να μοι γνωρίσει εάν ζώσειν οι χριστιανοί ούτοι ως αιχμάλωτοι ή εφονεύθησαν, διότι αι οικογένειαί των επιθυμούσι εν περιπτώσει απωλείας να τελέσωσιν τα ιερά αυτών μνημόσυνα. Αντί γραπτής ως απήτησα απαντήσεως έπεμψε προς με ο Κος Βουλκώφ έναν αξιωματικόν μετά του αρχιγραμματέως του όπως μοι διαβιβάσουσι ότι η Βουλγαρική και η Ελληνική διοίκησις θα εξετάσουσι το πράγμα αργότερον εάν ζητήσει η εν Νιγρίτι διοίκησις. Προς ταύτην έγραψα επίσης τα εικότα.

4. Απόστολος Χριστοδούλου, Μητροπολίτης Σερρών, *ό.π.*

Επειδή όμως εγώ επέμενον να μοι δοθεί οριστική απάντησις, ίνα υπό των χριστιανών εν περιπτώσει θανάτου τελεσθώσι τα θρησκευτικά καθήκοντα, οι κύριοι απεσταλμένοι διά των συγκεχυμένων απαντήσεων των υπέμνησάν μοι τον γνωστόν χρησμόν "ήξεις αφίξεις ου θνήξεις εν πολέμω"».

Αυτά και άλλα πολλά γράφει ο Μητροπολίτης στο ημερολόγιό του για το πολεμικό επεισόδιο του Φεβρουαρίου 1913, που εάν απέβαινε εις βάρος των ελληνικών όπλων ο Ιούνιος θα ήταν δύσκολος. Η Νιγρίτα και η περιοχή της επελέγη από τον βουλγαρικό στρατό σαν δοκιμή για το σχέδιο παρασπονδίας εις βάρος της Ελλάδας. Ήταν όμως λάθος επιλογή γιατί αγνοήθηκε ένας βασικός παράγοντας:

Η ιστορία της περιοχής

Στη Νιγρίτα και την επαρχία της σε όλη την περίοδο μετά το σχίσμα της Βουλγαρικής Εκκλησίας και της απελευθερώσεως (1912) δεν βρέθηκε κάτοικος που να αποδέχθηκε το σχίσμα. Ο στρατός του Βουλκώφ αντιμετώπισε έναν συμπαγή πληθυσμό με ακμαιότατο ελληνικό φρόνημα που οι ρίζες του χάνονται βαθειά στην αρχαιότητα προ του 5ου αι. π.Χ. Οι σημερινοί κάτοικοι της επαρχίας Βισαλτίας δεν διαφέρουν από τους κατοίκους της αρχαίας, κατοικούν στον ίδιο χώρο ή κοντά σε ερείπια που μαρτυρούν περασμένες πολιτείες, χαλάσματα που δηλώνουν με την παρουσία τους ότι σε κάποια περασμένη εποχή υπήρξαν πολυάνθρωπα πολίσματα. Σε κάθε σημερινό χωριό ή πολύ κοντά σ' αυτό βλέπει κανείς εμφανή τα ίχνη του αρχαίου οικισμού του. Ο καθημερινός βίος των σημερινών κατοίκων της επαρχίας Νιγρίτας εμφανίζει πλούσια τα στοιχεία της αρχαίας λαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς: τραγούδια, χοροί και έθιμα αποτελούν μια συνέχεια, αλλά το κυριότερο, η γλώσσα που ομιλείται και γράφεται σήμερα είναι η ίδια με αυτή του Αντιφάνους, προσαρμοσμένη στις σύγχρονες ανάγκες επικοινωνίας. Τα σημερινά σύνορα της επαρχίας είναι τα ίδια σχεδόν όρια με την αρχαία Βισαλτία, εκτός μιας μικρής περιοχής, δυτικά και πίσω από το βουνό Βερτίσκος, που περιλαμβάνει τα χωριά Αρέθουσα, Βρασνά και Στεφανινά που υπάγονται διοικητικώς στην επαρχία Λαγκαδά, θρησκευτικά όμως συνεχίζουν να υπάγονται στη Μητρόπολη Σερρών, όπως στο Βυζάντιο και στην τουρκοκρατία. Κατά τους βυζαντινούς χρόνους η Βισαλτία ανήκε στο θέμα της Θεσσαλονίκης και αποτελούσε το καπετανίκιο Στρυμόνος. Κατά την τουρκοκρατία ονομάζεται επαρχία Νιγρίτης και ανήκει στο σαντζάκιο Σερρών. Ο εκπρόσωπος του Μητροπολίτη Σερρών στην επαρχία της Νιγρίτας έχει έδρα την Νικόκλεια και από εκεί ως ιερατικός προϊστάμενος παρακολουθεί τα θρησκευτικά και εκκλησιαστικά πράγματα της επαρχίας.

Εξεταζομένη ιστορικώς η επαρχία της Βισαλτίας από τον 5ο π.Χ. αι. παρουσιάζει τρεις περιόδους. Η πρώτη, κλασική, από τον 5ο αι. π.Χ. Η δεύ-

τερη περίοδος, η βυζαντινή, με μια παρένθεση της ρωμαϊκής περιόδου και η τρίτη της τουρκοκρατίας (1383-1912). Κάθε περίοδος έχει και τη δική της ιστορία, η κλασική όμως θεωρείται ως η πλέον ενδιαφέρουσα.

Από την αρχαία Βισαλτία είναι γνωστές 11 πόλεις: Άργιλος, Βρέα, Όσσα, Καλλίτερες, Βισαλτία, Ορέσκεια, Τίντος, Τράγιλος, Ευπορία, Βέργη και Άρωλος, το χωριό Κερδύλλιο και το πόλισμα Βένδια. Αργότερα αναφέρονται και 4 σταθμοί του δευτερεύοντος δρόμου Αμφίπολη - Ηράκλεια Σιντικής που είναι η Ευπορία, η Τρίνλος, το Γκράερο που ταυτίζεται με το Παλαιόκαστρο της Τερπνής και η Αρασών. Περιγράφονται παρακάτω οι θέσεις των πόλεων στο Βισαλτικό χώρο[5]:

ΑΡΓΙΛΟΣ. Τη θέση της πόλης ορίζουν με σχετική ακρίβεια ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης. Βρίσκεται στη δυτική παραλία του Στρυμονικού κόλπου, όχι πολύ μακριά από την Αμφίπολη και τον Στρυμόνα (Ηρόδοτος, βιβλίο 7,115).

ΚΕΡΔΥΛΛΙΟ. Το Κερδύλλιο ήταν χωριό των Αργιλίων, το οποίο, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, βρισκόταν κοντά στην Αμφίπολη, σε θέση υψηλή, απ' όπου ο Βρασίδας έλεγχε την περιοχή της Αμφίπολης. Ταυτίζεται κατά τον Μαργαρίτη Δήμιτσα με τα Άνω Κερδύλλια[6].

ΒΡΕΑ. Η Βρέα, κατ' εξοχήν βισαλτική πόλη ταυτίζεται με το σημερινό χωριό Βρασνά, όπου σώζεται αρχαίος πύργος και όπου βρέθηκε το ιδρυτικό ψήφισμα της κληρουχίας.

ΟΣΣΑ και ΚΑΛΛΙΤΕΡΕΣ. Την Όσσα οι περισσότεροι ερευνητές την τοποθετούν κοντά στον Σωχό, όπου σώζονται αρχαία ερείπια που μαρτυρούν ότι στη θέση αυτή υπήρξε αρχαία πόλη. Για τη δεύτερη πόλη, τις Καλλίτερες δεν υπάρχουν καθόλου ενδείξεις για τη θέση της.

ΒΙΣΑΛΤΙΑ. Η Βισαλτία, πρωτεύουσα της Βισαλτικής Χώρας, φαίνεται ότι έδωσε και έλαβε το όνομά της από τον ποταμό Βισάλτη που τη διέρρεε ή περνούσε δίπλα της. Έτσι, αν θεωρήσουμε βέβαιο το γεγονός ότι ο ποταμός αυτός πρέπει να ήταν ο πιο μεγάλος και γνωστός στη Βισαλτία, θα πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψη την άποψη του Μαργαρίτη Δήμιτσα, ο οποίος σημειώνει στο Α΄ μέρος της Χωρογραφίας του (σελ. 170): «Και τέλος η Βισάλτης λαμβάνων την πηγήν εκ του Βερτίσκου εκβάλλει εις τον Στρυμόνα, ένθα ούτος εξέρχεται της Κερκινίτιδος». Επίσης στο δεύτερο μέρος της Τοπογραφίας του (σελ. 502) γράφει: «Η Βισαλτία έχουσα εν μέσω τον Βισάλτην ποταμόν, πηγάζοντα εκ του Βερτίσκου, έλαβε το όνομα εκ Βισάλτου υιού του Ηλίου και της Γης, εξ ου υποδηλούται ότι και οι Βισάλται, ως οι λοιποί

---

5. Μ. Δήμιτσας, *Χωρογραφία*, τόμος Α΄, Αθήνα 1987, σ. 115 και Δ. Σαμσάρης, *Ιστορική Γεωγραφία της Αν. Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 103-119.

6. Μ. Δήμιτσας, *ό.π.*, τόμος Β΄, Αθήνα 1874, σ. 508.

Έλληνες, ελάτρευον τούς αυτούς θεούς τον Ήλιον και την Γην»[7]. Από τα ανωτέρω αναφερόμενα μπορούμε να προσδιορίσουμε τη θέση της πρωτεύουσας των Βισαλτών μεταξύ Καστρίου και Ευκαρπίας.

ΟΡΕΣΚΕΙΑ και ΤΙΝΤΟΣ. Η ύπαρξη των δύο αυτών πόλεων μαρτυρείται από διάφορα νομίσματα που φέρουν αντίστοιχα τις επιγραφές ΟΡΕΣΚΙΟΝ και ΤΥΝΤΕΝΟΝΗ. Η θέση της πρώτης δεν είναι απίθανο να ταυτισθεί με το σημερινό ομώνυμο χωριό, όπου και μαρτυρούνται ευρήματα αρχαίας πόλης. Όσο αφορά τη δεύτερη πόλη, Τίντος, θα πρέπει να την τοποθετήσουμε στο σημερινό χωριό Τζίντζος ή Σιτοχώρι, όπου, από διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα, μαρτυρείται η ύπαρξη του οικισμού.

ΒΕΝΔΙΑ. Δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις για τον προσδιορισμό της θέσης της, που πρέπει να ήταν κοντά στις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα.

ΤΡΑΓΙΛΟΣ. Θα πρέπει να ήταν η ίδια με την πόλη Τράιλο που είναι γνωστή από ασημένια και χάλκινα νομίσματα, καθώς επίσης και από φορολογικούς καταλόγους της Αττικοδηλιακής συμμαχίας. Η θέση της Τραγίλου τοποθετείται δυτικά του Αηδονοχωρίου 1-2 χιλ., όπου υπήρχε και ρωμαϊκός σταθμός.

ΓΚΡΑΕΡΟ. Ήταν ο αμέσως επόμενος σταθμός των Ρωμαίων μετά την Τράιλο. Τη θέση του Γκράερο θα πρέπει να την αναζητήσουμε σε απόσταση 17 ρωμαϊκών μιλίων, δηλαδή περίπου 25 χιλ. από την Τρίνλο. Με την απόσταση αυτή συμφωνεί η τοποθεσία Παλιόκαστρο, όπου σώζονται ερείπια πόλεως των αρχαίων ρωμαϊκών χρόνων. Η τοποθεσία αυτή βρίσκεται 5 χιλ. ΝΔ της σημερινής Τερπνής και περιλαμβάνει τρεις λόφους· στο νότιο μέρος ενός από αυτούς ανακαλύφθηκε από αρχαιοκάπηλους αρχαία νεκρόπολη στην οποία ανοίχτηκαν πάνω από 30 τάφοι. Για την ίδια περιοχή ο Δ. Σαμσάρης γράφει στα *Μακεδονικά*, ετήσιο περιοδικό της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (τόμ. 20ός, έτος 1980, σ. 1-8):

«Τον Αύγουστο 1979 κατά τη διάρκεια επιγραφικής έρευνας στην κοιλάδα του Στρυμόνα είχα την τύχη να βρω στην Τερπνή Νιγρίτας μια ενδιαφέρουσα ενεπίγραφη στήλη πεταμένη στην αυλή του Στ. Σταμούλη. Την είχε βρει πρόσφατα ο ίδιος στην τοποθεσία Παλαιόκαστρο, 5 χιλ. ΝΔ της Τερπνής καθώς όργωνε το χωράφι του. Τη στήλη αυτή κατόπιν ενεργειών μου την μετέφερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σερρών.

Στο Παλιόκαστρο Τερπνής πριν από αρκετά χρόνια είχαμε εντοπίσει ίχνη αρχαίου τειχισμένου οικισμού. Εδώ μάλιστα είχαμε τοποθετήσει τον ρωμαϊκό σταθμό Γκράερο.

---

7. Στέφανος Βυζάντιος εν λ. «Βισαλτία» πόλις και χώρα Μακεδονίας από Βισάλτου του Ηλίου και Γης· έστι και Βισάλτης ποταμός. Το εθνικον Βισάλτιος αφ' ου Βισαλτία η χώρα (υποσ. Μ. Δήμιτσα, *Τοπογραφία*, *ό.π.*, σ. 502).

Ανάμεσα πάλι στο Παλιόκαστρο και την Τερπνή βρέθηκε ο γνωστός μακεδονικός τάφος, στον οποίο, σύμφωνα με τις επιγραφές στους τοίχους, είχαν ταφεί δύο αδέλφια, ο Διοσκουρίδης Απολλοδώρου και ο Ιππώναξ Απολλοδώρου, μέλη οικογένειας που ανήκε στην τοπική αριστοκρατία. Τέλος στην Τερπνή είχε βρεθεί κατά τον α΄ παγκόσμιο πόλεμο και μια άλλη επιγραφή.

Το κείμενο της στήλης που βρέθηκε στην αυλή του Σταμούλη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την τοπογραφική και ιστορική έρευνα. Πρώτα μας πληροφορεί για την οικιστική βαθμίδα του αρχαίου οικισμού που βρισκόταν στο Παλιόκαστρο της Τερπνής, μα και άλλες πληροφορίες μας δίνει η στήλη πάρα πολύ χρήσιμες για τους ειδικούς αρχαιολόγους».

ΒΕΡΓΗ. Η Βέργη ή Βέργα ήταν πολύ γνωστή στην αρχαιότητα ως πατρίδα του κωμικού ποιητή Αντιφάνους. Η πόλη είναι γνωστή, εκτός από τους αρχαίους συγγραφείς, και από τους φορολογικούς καταλόγους της Αττικοδηλιακής συμμαχίας. Σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς, η Βέργη βρισκόταν μεσογειακά, κοντά στον Στρυμόνα και σε απόσταση 200 περίπου σταδίων από την Αμφίπολη[8], γεγονός για το οποίο οι νεώτεροι ερευνητές δεν έχουν λόγο να αμφιβάλλουν.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν προηγμένο πολιτισμό και αθηναϊκή επίδραση στην τέχνη, αφού η Βέργη είχε στενές επαφές με την Αθήνα ως μέλος της Αττικοδηλιακής συμμαχίας. Έτσι, με βεβαιότητα μπορεί να τοποθετήσει κανείς τη Βέργη στην τοποθεσία μεταξύ των σημερινών χωριών Θερμά, Σιτοχώρι και Λαγκάδι. Σ' αυτήν τη θέση θα πρέπει οι ειδικοί αρχαιολόγοι ν' αναζητήσουν τη Βέργη, όπου πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα, κυρίως νομίσματα, κυκλοφορούν μεταξύ αρχαιοκαπήλων.

ΕΥΠΟΡΙΑ. Ανάμεσα στις βισαλτικές πόλεις αναφέρεται και η Ευπορία που κτίστηκε από τον Αλέξανδρο και ονομάστηκε Ευπορία για «το εύπορον» της περιοχής. Η πόλη πρέπει να τοποθετηθεί κοντά στο σημερινό χωριό Ευκαρπία.

ΑΡΩΛΟΣ. Πιθανή θέση της Αρώλου είναι η τοποθεσία μεταξύ Βέργης και Τερπνής 4 χιλ. νότια από το σημερινό χωριό Νικόκλεια, στο λόφο Ισάρ[9].

Εκτός από τις παραπάνω πόλεις, που αναφέρθηκαν, έχουν εντοπισθεί ερείπια αρχαίων κάστρων και πολισμάτων με άγνωστα ονόματα κοντά στα παρακάτω σημερινά χωριά: Ευκαρπία, Ζερβοχώρι, Τριάδα, Λιθότοπος, Θέρμα, Στρυμονικό και Ασπροβάλτα[10].

---

8. Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, βιβλ. Ζ΄, στ. 36: «Εν δε τοις Βισάλτοις ανά ποταμόν ιόντι τον Στρυμόνα και η Βέργη ίδρυται, κώμη απέχουσα Αμφιπόλεως περί διακοσίους σταδίους» (36 Km).

9. Δ. Σαμσάρης, *ό.π.*, σ. 118.

10. Δ. Σαμσάρης, *ό.π.*, σ. 170.

Τη χώρα της Βισαλτίας διέσχιζε οδική αρτηρία που ξεκινούσε από την Αμφίπολη και κατέληγε στην Ηράκλεια Σιντικής. Πάνω σ' αυτήν οι Ρωμαίοι κατασκεύασαν τη δευτερεύουσα οδική αρτηρία της Εγνατίας οδού. Την ύπαρξη της δευτερεύουσας αυτής οδικής αρτηρίας επιβεβαιώνει και μια ρωμαϊκή γέφυρα έξω από το χωριό της Νιγρίτας, το Σιτοχώρι. Ο δρόμος αυτός, συνολικού μήκους 52 ρωμαϊκών μιλίων, ύστερα από την έξοδό του από την Αμφίπολη περνούσε τον Στρυμόνα από τη βόρεια γέφυρα και από εκεί στρεφόταν προς βορρά και περνώντας από τα χωριά Αηδονοχώρι - Δάφνη - Ζερβοχώρι - Σιτοχώρι - Νιγρίτα - Νικόκλεια - Τερπνή - Στρυμονικό - Λιθότοπο, παρέκαμπτε τη λίμνη Κερκίνης από το νότιο μέρος, περνούσε τον Στρυμόνα από τη σημερινή Ηράκλεια (Τζουμαγιά) και κατέληγε στην Ηράκλεια Σιντικής (το σημερινό Σιδηρόκαστρο)[11].

Στη διαδρομή αυτή πρώτος σταθμός, όπως προανέφερα, ήταν η Ευπορία, επόμενος η Τρίνλος, τρίτος σταθμός το Γκράερο, ύστερα απ' αυτόν η Αρασών και τέλος μετά από 17 μίλια κατέληγε ο ταξιδιώτης στην Ηράκλεια Σιντικής.

Μέσα από τη συνοπτική αυτή περιγραφή προσπάθησα να παρουσιάσω μια εικόνα της χώρας της αρχαίας Βισαλτίας που άνθισε οικονομικά και πολιτιστικά ως την κατάλυση του μακεδονικού κράτους. Ύστερα από πολλές διαιρέσεις του μακεδονικού κράτους από τους Ρωμαίους φθάνουμε στην εποχή του Μ. Κωνσταντίνου, οπότε αρχίζει η δεύτερη περίοδος, η περίοδος δηλ. της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η Βισαλτία, η Βέργη[12] το Άρωλο μαζί με όλες τις άλλες πόλεις που υπήρχαν μεταξύ των ποταμών Πηνειού και Νέστου υπάγονταν στη διοίκηση της Μακεδονίας Πρώτης που διοικούνταν από ύπατο. Στον 11ο αι. έχουμε και νέα διοικητική διαίρεση, οπότε η Βισαλτία ανήκε στο θέμα της Θεσσαλονίκης και αναφερόταν ως κατεπανίκιο Στρυμόνος. Εκτείνεται από τη δυτική όχθη του ομώνυμου ποταμού και τη λίμνη Αχινού δυτικά προς Νιγρίτα και νότια προς Στεφανινά. Τα Στεφανινά αποτελούσαν ιδιαίτερη αρχοντεία: τα όρια πάντως του κατεπανικίου Στρυμόνος είναι περίπου τα ίδια με τα όρια της σημερινής επαρχίας Νιγρίτας. Περιλαμβάνει δώδεκα χωριά που υπάρχουν και σήμερα και άλλα 15 που δεν σώζονται. Κατά την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας η περιοχή της Νιγρίτας γνωρίζει και πάλι οικονομική και πνευματική άνθιση. Ιερείς διδάσκουν την ελληνική γλώσσα, άνδρες μορφωμένοι καλλιεργούν το φρόνημα του λαού, διδάσκουν την ιστορία τους και έτσι οι Βισάλτες γνωρίζουν πολύ καλά την καταγωγή τους, γνωρίζουν τους προγόνους τους και όταν πλέον καταλύεται η βυζαντινή αυτοκρατορία από τους Τούρκους, κατά τη διάρκεια

---

11. Δ. Σαμσάρης, *ό.π.*, σ. 52.
12. Μ. Δήμιτσας, *Τοπογραφία*, *ό.π.*, σ. 877.

της τουρκοκρατίας κανείς Νιγριτινός δεν εξισλαμίζεται, όπως έγινε σε πολλές περιοχές της σκλαβωμένης Ελλάδας. Συνεχίζουν το βίο τους καλλιεργώντας τη γη τους και μαθαίνοντας γράμματα. Έτσι από το χρονικό του παπα Συναδινού και στο στίχο 18 Β πληροφορούμεθα[13]:

«Εν ,ζρκδ΄ (χρονολογία 1616) εγίνει Αρχιερεύς εις τας Σέρρας ο κυρ Τιμόθεος ο καθηγούμενος του Τιμίου Προδρόμου εκ χώρας Νεγρίτα. Και με το να μην έχει άσπρα εχρεώθην ως υ... χιλιάδες. Και με το να αλλαχτούν δύο και τρεις βολές οι βασιλείς εις τον καιρόν του, διά τα μπεράτια (προνόμια) πολλά άσπρα εξώδιασεν [δεν φτάνει που ο Τιμόθεος δεν είχε άλλα άσπρα αλλά και για κακή του τύχη είχε και τρεις αλλαγές Σουλτάνων και για κάθε αλλαγή Σουλτάνου έπρεπε και νέα πληρωμή άσπρων να κάνει προς τον καινούργιον Σουλτάνο για το προνόμιό του να είναι Μητροπολίτης Σερρών] και ήτον πάσα ημέρα εις μεγάλην στεναχωρίαν και από το πικρόν του έπεσεν εις ασθένειαν και ήτο κλινήρης πάσαν ημέραν από την ποδαλγίαν και έκαμαν ρόζους τα δάκτυλά του [προφανώς έπασχε από παραμορφωτική αρθρίτιδα]. Και τα τόσα, θυμητικό δεν είχεν και τους ιερείς ηγάπαν και ήτον άνθρωπος μακρύς, λιγνός, κιτρινογένης, εύμορφος, γλυκόλογος. Και αρχιεράτευσεν χρόνους θ και μήνας ζ και εκοιμήθην εν Κυρίω».

Διασταυρώνοντας την πληροφορία του παπα Συναδινού με τις πληροφορίες που δίνει ο Π. Παπαγεωργίου, ο οποίος μελέτησε τον κώδικα της Μητροπόλεως Σερρών προ του 1913 διαπιστώνουμε: ο κώδικας καταγράφει τους Μητροπολίτες που αρχιεράτευσαν στη Μητρόπολη Σερρών από το 1603 ως το 1892[14].

Στον πίνακα των Μητροπολιτών ο Τιμόθεος είναι τρίτος. Μητροπολίτης Σερρών έγινε το 1617. Η Νιγρίτα γράφεται χωρίς το Ν (Ιγρίτα), έχει 2.300 χριστιανούς κατοίκους, κανένα Τούρκο, μαζί δε με τη Σίρπα, η οποία έχει 1.150 κατοίκους συγκεντρώνει πληθυσμό 3.450· ήσαν όλοι χριστιανοί. Η Τζερπίστα έχει 1.000 κατοίκους, εκ των οποίων οι 650 είναι χριστιανοί και 350 Τούρκοι.

Στο παρελθόν αρκετοί προσπάθησαν να ετυμολογήσουν το όνομα «Νιγρίτα», όμως η προσπάθειά τους οδηγήθηκε σε εικασίες και μόνον. Για παράδειγμα, γράφηκε ότι το όνομα παράγεται 1) από το όνομα μεγαλοκτηνοτρόφου Νιγρίτα (πότε όμως;), 2) από κάποιο Νιγηριανό υφαντουργό (τοποθετούν και τη θέση του υφαντουργείου)!!! από το νίγκρο, νέγκρο κλπ., 3) από το Νέοι Αγροί, 4) από το όνομα Βέργη, Βεργίτα, Νιβεργίτα, Νιγρίτα κλπ. και τέλος ύστερα από 1.200 χρόνια βυζαντινής κυριαρχίας ακούστηκε το ρωμαϊκό «Νέ-

13. Γεώργιος Καφταντζής, *Σερραϊκά Χρονικά* 9, σ. 29 στ. 18β.

14. Πέτρος Παπαγεωργίου (Γυμνασιάρχης Σερρών 1889-1891 από το Κρούσοβο), *Αι Σέρραι και τα προάστια τα περί τας Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου 1894* (β΄ έκδοση με εισαγωγή Χαράλαμπου Μπακιρτζή, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 38-82).

γκρου». Όλα τα παραπάνω σίγουρα εκφράζουν προβληματισμό, αλλά η αλήθεια θα πρέπει να είναι πιο πειστική. Η άποψή μου είναι ότι το Νιγρίτα είναι σύνθετη τουρκική λέξη που παράγεται από τις λέξεις: Egri-Igri = καμπύλη, καμπύλος, λοξός κλπ. και Tas = πλατύστομο κύπελλο: Egri (Igri) + Tas = (N) Ιγρίτας, με την προσθήκη του Ν και την πτώση του s παράγεται το Νιγρίτα. Δίχως το προσθετικό Ν μπροστά στη λέξη, αλλά στο τέλος της, έχουμε το Ιγρίταν (Π. Παπαγεωργίου). Στο χρονικό του παπά Συναδινού επίσης δεν παρουσιάζεται νέα γραφή, το Εγρί είναι ταυτόσημο με το Ιγρί, Εγρί-Ιγρί + τας = καμπύλο πλατύστομο κύπελλο (Α. Β. Θεοφυλακτίδη, *Τουρκοελληνικό λεξικό*, Κωνσταντινούπολη 1960). Εάν δούμε την πόλη της Νιγρίτας από τα νοτιοδυτικά υψώματα του Αγ. Θωμά θα αντικρύσουμε μια πόλη να μοιάζει με πλατύστομο κεκλιμένο κύπελλο. Η εποίκηση της Νιγρίτας από οικισμούς στους πρόποδες του Βερτίσκου, βίαιη ή εθελουσία, πρέπει να μην απέχει πολύ από την κατάκτηση της περιοχής από τους Τούρκους το 1383· αυτό όμως αποτελεί αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης μας.

Οι κάτοικοι της περιοχής, φανατικοί Έλληνες, δεν παρέλειπαν σε κάθε εξέγερση να καταφεύγουν στα όπλα και να αγωνίζονται για την ελευθερία τους. Έτσι το 1821 οι Νιγριτινοί δεν έμειναν αμέτοχοι στην εθνεγερσία: έσπευσαν και κατετάγησαν στις τάξεις του Εμμανουήλ Παππά που τον ακολούθησαν ως τον Νοέμβριο του 1821 στη μάχη της Κασσάνδρας, όπου μεγάλες τουρκικές δυνάμεις κατέστειλαν την επανάσταση στη Μακεδονία. Πιστή εικόνα των δραματικών συμβάντων στην πόλη των Σερρών, τον Μάιο του 1821, και των κινδύνων, τους οποίους αντιμετώπισαν οι Έλληνες της περιοχής, δίνει ο Κασομούλης. Είναι γνωστό ότι η οικογένεια Κασομούλη κατάγεται από τη Σιάτιστα της Δυτ. Μακεδονίας αλλά πολύ νωρίς εγκαταστάθηκε στα Σέρρας, όπου ο πατέρας του Νικολάου Κωνσταντίνος Κασομούλης, μεγαλέμπορος και με μεγάλη οικονομική ευχέρεια, οχύρωσε το μοναστήρι Λιόκαλη (Ηλιόκαλη) και ετοίμασε σώμα ενόπλων για να λάβει μέρος στον ξεσηκωμό του Γένους. Η είδηση όμως του απαγχονισμού του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄ κατετάραξε τον Μητροπολίτη Χρύσανθο και τους άλλους επισήμους των Σερρών και σε αλλεπάλληλες συσκέψεις που επακολούθησαν δεν απέβλεπαν πλέον στον τρόπο και στον χρόνο της εκδηλώσεως του ξεσηκωμού, αλλά στο πώς θα αποτραπεί ο επικείμενος κίνδυνος. Τελικά η επανάσταση δεν εκδηλώθηκε στα Σέρρας δυναμικά, εθελοντές όμως Σερραίοι και Νιγριτινοί έφυγαν στο Άγιον Όρος, όπου είχε φθάσει ο Εμμανουήλ Παππάς και εντάχθηκαν στις επαναστατικές δυνάμεις. Ο Νικόλαος Κασομούλης αφηγείται στα «Στρατιωτικά Ενθυμήματα»[15]:

---

15. Νικόλαος Κασομούλης, *Στρατιωτικά Ενθυμήματα*, τόμος Α΄, σσ. 134, 135, 137. Πέτρος Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήνα 1966, σ. 145, σημ. 3.

«Συνοδεύων τον Θεόδωρον έλαβα την ευχήν του πατρός μου και απέρασα εις Νιγρίταν. Την αύριο καταβάντες εις τον αιγιαλόν Τσαγέζι να εμβαρκαρωσθώμεν, πριν φθάσωμεν, μας ειδοποίησαν οι χωριάτες να επιστρέψωμεν αμέσως εις Νιγρίταν διότι εβγήκαν καράβια εις τον λιμένα και άρπαξαν τον Τελώνην, άρπαξαν όσον πράγμα ήταν εκεί και όσους Τούρκους εμπόρους ηύραν, και ούτως όλοι οι χωριάται Τούρκοι αρματωμένοι κατεβαίνουν να καταλάβουν τας θέσεις. Μια τέτοια είδησις μ' ετάραξεν εμένα και όλον τον λαό, επέστρεψα εις Νιγρίταν, πέμπω να μάθω τι έγινε εις Σέρρας όταν έφθασαν αι ειδήσεις και μήπως ο πατήρ μου ευρέθη κυνηγημένος πρώτος. Αφού τον ηύραν με παρήγγηλεν με αυτές τας λέξεις: Άμα έφθασεν η είδησις των καραβιών, ημέρα ήταν Κυριακή 8 Μαΐου, έξαφνα μια φωνή γενική από τους Τούρκους ηκούετο: 'κιλίτζ', 'μαχαίρι' και ορμήσαντες εμάζωξαν τους ευρισκόμενους χωριάτες αγελιδόν εις τα χάνια, οι δε ορμήσαν εις τα σημαντικά σπίτια».

Αυτά γράφει προς τον γιο του ο πατέρας του Κασομούλη από τα Σέρρας. Ο Νικόλαος Κασομούλης με τον φίλο του Θεόδωρο και με άνδρες Νιγριτινούς κατόρθωσαν τελικά να περάσουν στην επαναστημένη Ελλάδα, όπου ο Κασομούλης θα διαδραματίσει ως γνωστό σημαντικό ρόλο στα γενικότερα πράγματα της αγωνιζόμενης Ελλάδας. Οι Νιγριτινοί που βρέθηκαν στην ελεύθερη Ελλάδα εγκαταστάθηκαν, όπως και οι άλλοι Μακεδόνες αγωνιστές, άλλοι στην Πελοπόννησο, άλλοι στη Σκόπελο και άλλοι στην Πέλλα της Βοιωτίας. Μαζί τους και ο Κασομούλης, ο οποίος έφθασε στο βαθμό του στρατηγού και πέθανε το 1872. Στο βιβλίο του δημοσίου μνήμονος Σκοπέλου υπάρχει καταχωρημένο μάλιστα και το όνομα του Νιγριτινού Χαριζάνη Μανωλάκη, μαχητή του αγώνα. Η καταχώρηση έγινε στις 9 Μαΐου 1831 και μας πληροφορεί ότι ο Χαριζάνης Μανωλάκης από τη Νιγρίτα δανείσθηκε από την Αβραπηκίνα, σύζυγο του Δημητρίου Σκανδάλη, Μαντεμοχωρίτη, 360 φοίνικες (900) γρόσια[16]. Τέτοιες εγγραφές είναι βέβαιο ότι θα υπάρχουν κι άλλες.

Μια άλλη επαναστατική ενέργεια εκδηλώθηκε το 1854 κοντά στη Νιγρίτα, στη Χαλκιδική, με τα γνωστά ατυχή αποτελέσματα. Το 1866 σημειώνεται ένα ακόμη επαναστατικό κίνημα, αυτό του Λεωνίδα Βούλγαρη[17]. Η αποτυχία του κινήματος Βούλγαρη είχε ως αποτέλεσμα σειρά συλλήψεων στη Νιγρίτα και στη Χαλκιδική. Νέο κύμα τρομοκρατίας εξαπέλυσαν οι Τούρκοι κατά του ντόπιου πληθυσμού. Μερικά χρόνια αργότερα, το 1878, έχουμε τη γνωστή Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, όπου με παρέμβαση της Ρωσίας, «νικήτριας του ρωσοτουρκικού πολέμου» υπέρ της Βουλγαρίας δημιουργείται η

16. Αθανάσιος Καραθανάσης, «Μακεδονικά Σύμμικτα», *Μακεδονικά* 17 (1977). Αβραπηκίνα σύζυγος Δημητρίου Σκαντάλη: παραπέμπει έγγρ. 26 σελ. 76.

17. *Μακεδονία 4.000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, σ. 451.

Μεγάλη Βουλγαρία με τη γνωστή επέκτασή της σε βάρος της αλύτρωτης Ελλάδος και Θράκης. Η Μακεδονία διέτρεξε τότε σοβαρότατο κίνδυνο, όμως ο μακεδονικός Ελληνισμός δεν έμεινε αδρανής και κήρυξε την επανάσταση του Ολύμπου· έδωσε έτσι αφορμή στη Μεγάλη Βρετανία να ζητήσει από τη Ρωσία να τεθεί η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου υπό διεθνή κρίση, αφού τόσο κατάφωρα η συνθήκη αυτή αδικούσε τα ελληνικά δίκαια στη Μακεδονία και Θράκη.

Ο κίνδυνος του εκβουλγαρισμού της Μακεδονίας εξέλιπε προσωρινά με τη συνθήκη του Βερολίνου, δεν έπαψε όμως να είναι ορατός. Για τον λόγο αυτό συγκροτήθηκαν μικρές ανταρτικές ομάδες που περιφρουρούσαν και προστάτευαν τη Μακεδονία από επιδρομές Βουλγάρων πρακτόρων.

Στην περιοχή της Νιγρίτας, σχηματίστηκε η ομάδα του Γκιόργκα από λίγους και τολμηρούς άνδρες που προκαλούσαν τον τρόμο στους σχισματικούς προπαγανδιστές. Οι Τούρκοι θορυβημένοι από τη δράση της αντάρτικης ομάδος, εξαπέλυσαν αποσπάσματα ατάκτων για την εξόντωσή της.

Τελικά, την 1η Μαΐου 1898, παραμονή της γιορτής του Αγ. Αθανασίου, ύστερα από προδοσία, ο Γκιόργκας συνελήφθη στην περιοχή του πανηγυρίζοντος ιερού ναού του Αγ. Αθανασίου Σίρπας και εκτελέσθηκε στον τόπο της συλλήψεώς του. Οι Νιγριτινοί τον έκαναν τραγούδι που τραγουδιέται και σήμερα σε διάφορες περιστάσεις. Ο θάνατός του δεν άφησε την περιοχή απροστάτευτη, αφού τα παλικάρια του συνέχισαν τον αγώνα που εκείνος άρχισε. Ο γνωστός μας καπετάν Γιώργης Γιαγκλής ήταν από τα παλικάρια αυτά. Η δράση της ομάδας Γκιόργκα υπήρξε ο προπομπός του Μακεδονικού Αγώνα που εντάθηκε λίγα χρόνια αργότερα.

Η ομάδα Γκιόργκα, πέρα από την ένοπλη φρούρηση της περιοχής, υπήρξε και σχολείο ανταρτών. Σ' αυτό το σχολείο μαθήτευσαν οι μετέπειτα οπλαρχηγοί του Μακεδονικού Αγώνα της περιφέρειας Σερρών και Νιγρίτας, όπως ο Γιώργης Γιαγκλής, ο Βλάχμπεης, ο Μητρούσης, ο Ανδρούτσος και άλλοι. Η περιφέρεια των Σερρών ίσως είναι η μοναδική σ' όλη τη Μακεδονία, όπου οι οπλαρχηγοί που έδρασαν κατά τη διάρκεια του αγώνα είναι ντόπιοι.

Πρώτος και καλύτερος ο Γιώργης Γιαγκλής, που γεννήθηκε στην Ιερισσό το 1870, αλλά από το 1890 βρέθηκε στη Νιγρίτα πολεμώντας στο σώμα του Γκιόργκα. Ύστερα όμως από τον τραγικό θάνατο του καπετάνιου του, η Ιερά Επιστασία του Αγ. Όρους τον κάλεσε και του ανέθεσε καθήκοντα φύλακος (αρχισερδάρη). Από τον καιρό που ανέλαβε τα καθήκοντά του στο Άγ. Όρος δεν ξαναφάνηκαν Βούλγαροι προπαγανδιστές και πράκτορες.

Την ίδια εποχή οι Χαλκιδικιώτες αδελφοί Γερογιάννη, που συγκρότησαν στην Αθήνα Μακεδονική Οργάνωση, κάλεσαν τον Γιαγκλή να αναλάβει την ηγεσία ένοπλης ομάδας, η οποία έδρασε επιτυχώς στη Νιγρίτα από το 1902

ως το 1908.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής καμία βουλγαρική συμμορία δεν επιβιώνει στην περιφέρεια δυτικά του ποταμού Στρυμόνα. Ο βοϊβόδας Τάσκα κατόρθωσε με πονηρία να παρασύρει ένα μικρό (τότε) χωριό ανατολικά του Στρυμόνα, τη σημερινή Μονοκκλησιά (Καρατζάκιοϊ τότε), όπου εγκατέστησε τη βάση εξορμήσεώς του προς την περιφέρεια της Νιγρίτας.

Ο Γιαγκλής, αντιλαμβανόμενος τον βουλγαρικό κίνδυνο, επεχείρησε νυκτερινή επιδρομή στις 7 Νοεμβρίου 1906 και κατέστρεψε ολοσχερώς τη βάση των κομιτατζήδων του Καρατζάκιοϊ κατακαίοντας το χωριό και θανατώνοντας προδότες και κομιτατζήδες. Η σφαγή του Καρατζάκιοϊ υπήρξε βέβαια πολύ σκληρή τιμωρία, ο κίνδυνος όμως βουλγαρικών επιδρομών προς την περιφέρεια της Νιγρίτας είχε εκλείψει.

Ο Γάλλος συνταγματάρχης Verand, οργανωτής της τουρκικής αστυνομίας των Σερρών και φιλοβούλγαρος, μετέτρεψε το συμβάν σε διεθνές ζήτημα. Ο Γιαγκλής φορτώθηκε βαρέως όλες τις αμαρτίες του Καρατζάκιοϊ, όμως οι κομιτατζήδες δεν ξαναφάνηκαν στη δυτική περιφέρεια του Στρυμόνα. Οι αντάρτες του καπετάν Γιαγκλή ήταν μόνο 18, μεταξύ των οποίων ο Μητρούσης, ο Βλαχμπέης, ο Σέρπης, ο Κοτσιάμπαπας, ο Πασχάλης Γκουλάκης και άλλοι από τα γύρω χωριά. Η προτομή του Γιαγκλή μαζί με την προτομή του Αθανασίου Αργυρού δεσπόζουν σήμερα και για πάντα στην πλατεία της Νιγρίτας. Πέθανε πάμπτωχος και τυφλός, περήφανος όμως, όπως πάντα, το 1946 στο Άγ. Όρος όπου είχε εγκατασταθεί απ' το 1941 εγκαταλείποντας την αγαπημένη Νιγρίτα την ημέρα που ο βουλγαρικός στρατός σύμμαχος του γερμανικού διάβαινε τον Στρυμόνα. Το κελλί όπου άφησε την τελευταία του πνοή ο καπετάνιος είναι του Αγ. Προδρόμου ή κοινώς Κουτσομακαρίου.

-- Ο Μακεδονικός Αγώνας διεξήχθη, ως γνωστόν, κυρίως μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων στην τουρκοκρατούμενη Μακεδονία. Κράτησε περίπου 40 χρόνια, από το 1871 έως το 1908, και ήταν αγώνας σκληρός για τον Ελληνισμό της Μακεδονίας, όμως ήταν αγώνας επιβίωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Τούρκοι ονόμαζαν τους Μακεδονομάχους ληστές. Για παράδειγμα, όταν στις 22 Οκτωβρίου 1912 οι Βούλγαροι κατεβαίνουν να καταλάβουν τα Σέρρας; λέγει ο Τούρκος στρατιωτικός διοικητής των Σερρών προς τον Μητροπολίτη Σερρών Απόστολο: «Φέρε μου 100 Έλληνες στρατιώτες και εγώ τους παραδίνω την πόλη». Ο Μητροπολίτης του απαντά: «Μα στη Νιγρίτα υπάρχουν Έλληνες στρατιώτες». «Εγώ σε ληστές δεν παραδίνω την πόλη». Αυτή τη γνώμη είχαν οι Τούρκοι για τους Μακεδονομάχους μας!

Η αποφασιστική όμως επαγρύπνηση και αντίσταση του Γκιόργκα πρώτα, και του Γιαγκλή αργότερα, εναντίον της Βουλγαρικής διείσδυσης δεν άφησε αδιάφορο το Εθνικό Κέντρο, που αφυπνίσθηκε από δύο μακεδονικούς συλλό-

γους που είχαν ιδρυθεί στην Αθήνα ενόψει του κινδύνου που διέτρεχε η Μακεδονία.

Ο πρώτος μακεδονικός σύλλογος ιδρύθηκε από τον εκλεκτό Νιγριτινό Αθανάσιο Αργυρό και ο δεύτερος από τους Χαλκιδικιώτες αδελφούς Γερογιάννη. Οι δύο σύλλογοι συγχωνεύθηκαν αργότερα σ' ένα, τον *Παμμακεδονικό*, υπό τον Αθανάσιο Αργυρό. Ο Αθανάσιος Αργυρός γεννήθηκε στη Νιγρίτα στα 1859, σπούδασε στο Μαράσλειο διδασκαλείο και μετά την αποφοίτησή του διορίστηκε δάσκαλος στην Κωνσταντινούπολη και κατόπιν στην Καβάλα. Αργότερα σπούδασε Νομικά στην Αθήνα, στη Γαλλία και στη Γερμανία. Άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου στην Αθήνα, όπου ήταν ο καλύτερα πληροφορημένος για τα συμβαίνοντα στη Μακεδονία. Ανήσυχος για την τρομοκρατική δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων ίδρυσε με τον Στέφανο Δραγούμη και άλλους επιφανείς γύρω στο 1900 τη *Μακεδονική Εταιρεία*, η οποία αφύπνισε το Πανελλήνιο για τον κίνδυνο που διέτρεχε η Μακεδονία.

Έλληνες της Ελεύθερης Ελλάδας και της διασποράς ενίσχυσαν με κάθε είδους εφόδια τους αγωνιζόμενους Μακεδόνες αδελφούς, για να αντισταθούν πρώτα και αργότερα να περάσουν στην επίθεση και να εξοντώσουν τους Βούλγαρους κομιτατζήδες. Ο Αθανάσιος Αργυρός πέθανε στον Βόλο το 1945 σε ηλικία 85 ετών. Από το 1912 ως το τέλος της ζωής του διετέλεσε κατ' επανάληψη υπουργός και βουλευτής Σερρών. Σήμερα ο επισκέπτης της Νιγρίτας θα αντικρύσει στην κεντρική πλατεία καλαίσθητη προτομή του τοποθετημένη σε βάθρο. Οι συμπατριώτες του τίμησαν όπως έπρεπε το άξιο τέκνο της Νιγρίτας. Οι ενέργειες του Παμμακεδονικού Συλλόγου απετίναξαν τη μακαρία αδιαφορία των παραγόντων των Αθηνών, που παραμέρισαν επιτέλους κάθε δισταγμό, βοήθησαν τον Μακεδονικό Αγώνα, μαζί τους και η κοινωνία της Αθήνας, το Πανελλήνιο και οι Ελληνοαμερικάνοι, που με εράνους βοήθησαν την αγορά όπλων, τα οποία τόσο ανάγκη είχαν τα μαχόμενα αδέλφια τους στη Μακεδονία προ του 1904.

Το συλλαλητήριο, που οργανώθηκε στους στύλους του Ολυμπίου Διός από τον αθηναϊκό λαό στις 15 Αυγούστου 1903, με πρωτοβουλία του Αθανάσιου Αργυρού, υπήρξε το εγερτήριο σάλπισμα όλων των Ελλήνων. Αλλά και οι πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων, στους οποίους οι επικεφαλής του συλλαλητηρίου Αργυρός και Στέφανος Δραγούμης επέδωσαν ψήφισμα με το οποίο έντονα διαμαρτύρονταν για τις βουλγαρικές θηριωδίες στη Μακεδονία, πληροφορούνταν και επίσημα πλέον απευθείας από τον ελληνικό λαό για τα γεγονότα. Το σπίτι του Αργυρού στην Αθήνα κατέστη ένα ενεργό επιτελείο υπέρ της μακεδονικής υποθέσεως, γύρω από το οποίο συγκεντρώθηκαν τα πιο ζωντανά και επιφανή στοιχεία της αθηναϊκής κοινωνίας· ο Παύλος Μελάς, ο Λάμπρος Κορομηλάς, ο Δημήτριος Καλαποθάκης, ο Βλάσιος Γαβριηλίδης, ο πρόεδρος της Εταιρείας «Ελληνισμός» καθηγητής του Πανεπιστη-

μίου Αθηνών Νεοκλής Καζάζης και άλλοι πολλοί. Η ενθάρρυνση από το κέντρο έδωσε τη δυνατότητα στους Νιγριτινούς και γενικότερα στους κατοίκους της περιοχής του σαντζακίου Σερρών να οργανωθούν καλύτερα και να γίνουν έτσι πολυαριθμότερα τα σώματα των Μακεδονομάχων. Στην περιφέρεια της Νιγρίτας και Σωχού έχουμε το σώμα του καπετάν Γιαγκλή, στη Ζίχνη - Παγγαίο το σώμα του Δούκα, το σώμα του ιερέα Παπαπασχάλη[18] που έδρασε στην περιοχή βόρεια της Νιγρίτας και συγκεκριμένα μεταξύ Ξυλότρους και Ορλιάκου. Ο Παπαπασχάλης ή καπετάν Ανδρούτσος που καταγόταν από το σημερινό Λειβαδοχώρι, προδομένος βρήκε ηρωικό θάνατο στο χωριό Νικόκλεια από Τούρκους, καθώς κατεδίωκε συμμορία κομιτατζήδων που την προηγούμενη μέρα επέδραμαν στο Ξυλότρος. Τη γενική αρχηγία όλων αυτών των σωμάτων είχε ο αρχηγός Αλέξανδρος Ευρυθιώτης. Η δράση των ανωτέρω σωμάτων υπήρξε σωτήρια για την περιοχή και αυτό καταδεικνύεται από το γεγονός ότι η επαρχία της Νιγρίτας δεν έχει να δείξει ούτε ένα σχισματικό ή εξαρχικό, όπως λέγονταν οι Βούλγαροι εκείνη την εποχή. Η οργάνωση της περιφέρειας Νιγρίτης, κατά το σχέδιο του Φλωριά, ήταν η πλέον σημαντική. Γράφει ο Φλωριάς[19]:

«Το τμήμα της Νιγρίτης άπαν, από του Ορφάνου μέχρις Ορλιάκου πρέπει να οργανωθεί τελείως διά να χρησιμεύση ως ορμητήριον και καταφύγιον των αρματολών και αποθήκη όπλων. Ήδη η οργάνωση του τμήματος είναι ανατεθειμένη εις τον αρχηγόν Αλέξανδρον. Διά να είναι ομοιόμορφος η οργάνωσις πρέπει να γίνεται από κοινού μετά της Θεσσαλονίκης. Οι αρχηγοί Χαλκιδικής πρέπει να ευρίσκωνται εις συνεχή επικοινωνία και να επικοινωνίσωσι τα διάφορα πρόσωπα της οργανώσεως αμφότερων των τμημάτων διά να είναι ευχερής και η μεταβίβασις των πληροφοριών και η μεταφορά των όπλων και η ενίσχυσις αμοιβαίως εν κρισίμοις περιστάσεσι και η υποδοχή του ενός σώματος εις το διαμέρισμα του άλλου και η ασφάλεια αυτών. Διά να είναι ομοιόμορφος η οργάνωσις πρέπει να λειτουργήση ο αυτός κανονισμός εις αμφότερα τα τμήματα της Χαλκιδικής. Η οργάνωση αυτή επιβάλλεται κατά τοσούτω μάλλον καθ' όσον συντονωτέρα καθίσταται εις άλλα διαμερίσματα η καταδίωξις των σωμάτων υπό του στρατού από ημέρα εις ημέραν. Τα Ελληνικά μεθόρια πρέπει διά της οργανώσεως να μεταφέρωμεν εις Χαλκιδικήν και να προετοιμάσωμεν τους κατοίκους αυτών εις τα όπλα διά να δυνάμεθα εν καιρώ να αντλώμεν εκ της χώρας ταύτης παν χρήσιμον διά τους σημερινούς και μέλλοντας αγώνας ημών, ιδιαιτέρως πρέπει να επιστήσωμεν την προσοχήν υμών εις το τμήμα από Νιγρίτης εις

18. *Σερραϊκά Χρονικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών και Μελενίκου, τόμος 3ος, σ. 43 (Εκθέσεις Προξένου Σερρών Σακτούρη με σχόλια Π. Πέννα).

19. *Σερραϊκά Χρονικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών και Μελενίκου, τόμος 4ος, σσ. 108-109 (σημειώσεις Φλωριά, σχόλια Β. Λαούρδα - Π. Πέννα).

Ορλιάκον. Να κατασκευασθώσι κρύπται εις όλα τα χωριά και δη εις Νιγρίταν, Μέργιαννη και Χούμκος. Διά της τελείας οργανώσεως του διαμερίσματος Νιγρίτης θα δύνανται τα σώματα ημών εν περιπτώσει αποσυνθέσεως ένεκα συντόνου καταδιώξεως ή και καταστροφής να ανασυντάσσονται εις το διαμέρισμα της Χαλκιδικής και πάλιν να εξορμώσιν εις τας διαφόρους διευθύνσεις. Από του διαμερίσματος τούτου θα δυνάμεθα να επιτιθέμεθα κατά του διαμερίσματος Κιλκισίου, κατά του Μικρού Κάμπου, κατά της πεδιάδας Τζουμαγιάς και κατά της Ζίχνης. Η συνεργασία μετά της Θεσσαλονίκης απολύτως αναγκαία και επιβεβλημένη».

Από τα παραπάνω εύκολα συνάγεται πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε στον Μακεδονικό Αγώνα η Νιγρίτα και η περιφέρειά της. Ο ρόλος της Νιγρίτας υπήρξε καθοριστικός, γιατί δέσποζε στην περιοχή λόγω της θέσης της, της καταγωγής του πληθυσμού της και ήταν το πλέον ασφαλές ορμητήριο των αντάρτικων σωμάτων προς όλες τις κατευθύνσεις της κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας. «Από τη σωστή οργάνωση της Χαλκιδικής και ιδίως της Νιγρίτας μέχρι του Ορλιάκου τμήματος εξαρτάται η τύχη του διαμερίσματος Τζουμαγιάς», συνιστά ο Φλωριάς.

Ο Μακεδονικός Αγώνας έληξε τυπικά με την επανάσταση των Νεοτούρκων και την ανακήρυξη του Νεοτουρκικού Συντάγματος το 1908. Ουσιαστικά στην περιοχή μας ο Μακεδονικός Αγώνας που άρχισε το 1871 τελείωσε με την απελευθέρωση στις 22 Οκτωβρίου 1912. Με την κήρυξη του Ελληνοτουρκικού πολέμου τον Οκτώβριο του 1912 οι Μακεδονομάχοι συγκροτούν το σώμα των Προσκόπων του Ελληνικού στρατού υπό τον οπλαρχηγό Κωνσταντίνο Μαζαράκη. Τμήματα των προσκόπων υπό την ηγεσία του καπετάν Δούκα και του καπετάν Γιαγκλή αποβιβάζονται στο Τσάγεζι και ο μεν Δούκας κατευθύνεται προς την περιοχή του Παγγαίου, την οποία απελευθερώνει, το δε σώμα του καπετάν Γιαγκλή κατευθύνεται βόρεια προς Νιγρίτα, την οποία απελευθερώνει κατόπιν σκληρής μάχης με τους Τούρκους στις 22 Οκτωβρίου 1912. Ο λοχαγός Γαργαλίδης και ο καπετάν Γιώργης Γιαγκλής[20] μαζί με τους άνδρες τους φαντάζουν στα μάτια των Νιγριτινών σαν ημίθεοι που μόλις κατέβηκαν από τον Όλυμπο. Οι χαρές των μέχρι χθες υπόδουλων στους Οθωμανούς Ελλήνων δεν κράτησαν πολύ. Νέος εχθρός άρχισε να εμφανίζεται με τη μορφή του συμμάχου. Οι παρεξηγήσεις και τα μικροεπεισόδια με-

20. Το επίθετο του καπετάνιου Γιώργη Γιαγκλή από μερικούς, ακόμα και Χαλκιδικιώτες, γράφτηκε και γράφεται λανθασμένα ως Γιαγλής, ενώ το πραγματικό είναι Γιαγκλής και είναι καθαρά ελληνικό και παράγεται από το Γιάννης-Γιάγκος-Γιαγκής-Γιαγκλής. (1. Ι. Κ. Μαζαράκης-Αινιάν, *Ο Μακεδονικός Αγώνας - Γιαγκλής*, σ. 92. 2. *Δημοτολόγιο Νιγρίτας* αριθ. 252/1 - Γιαγκλής Ιωάννης (εγγονός Γ. Γιαγκλή). 3. Πέννας Πέτρος, *Ιστορία των Σερρών* (Γιαγκλής Γεώργ., σσ. 219, 243, 244, 245). 4. *Μακεδονικός Αγώνας 1985*, Εκδοτική Αθηνών, (Γιαγκλής Γεώργ., σσ. 90, 167, 179, 183).

ταξύ συμμάχων Ελλήνων και Βουλγάρων ήταν προμήνυμα βαρύ· οι Νιγριτινοί πίσω απ' τα χαρούμενα πρόσωπά τους που τα πλάκωναν σκιές βαριές και που στο μυαλό τους φευγαλέα έρχονταν αναμνήσεις από το κοντινό παρελθόν, γιατί η εποχή των φοβερών κομιτζατζήδων δεν πρόλαβε να ξεχασθεί, δεν ήταν δυνατό να εννοήσουν πώς οι λύκοι έγιναν αρνιά. Η επίσημη πολιτική προσπαθούσε να πείσει τους Νιγριτινούς ότι οι Βούλγαροι τώρα είναι σύμμαχοί μας, εκείνοι όμως είχαν τις επιφυλάξεις τους και ο χρόνος τους δικαίωσε —τα αρνιά δεν ήταν αρνιά, ήταν πραγματικοί λύκοι όπως πριν λίγα χρόνια.

Οι «σύμμαχοι» Βούλγαροι με κάθε τρόπο προσπαθούν να επεκτείνουν την επιρροή τους σε βάρος της ελληνικής περιοχής, τα επεισόδια παίρνουν και δίνουν, η συμμαχία απειλείται να τιναχθεί στον αέρα. Τέλος στις 22 Μαΐου 1913 συντάσσεται πρωτόκολλο μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων περί καθορισμού μεταξύ των ουδέτερης ζώνης. Το πρωτόκολλο υπογράφεται από τον αρχηγό του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου υποστράτηγο Δούσμανη και τον στρατηγό Ιβάνωφ, αρχηγό του Βουλγαρικού Επιτελείου[21].

Αφού καθορίσθηκε οριστικά η ουδέτερη ζώνη, οι ελληνικές μεραρχίες κατέλαβαν τα κατά μήκος της μεθορίου γραμμής εδάφη που περιλάμβαναν τα χωριά Δημητρίτσι, Βέργη, Νικόκλεια - Αγία Παρασκευή - Τερπνή και Νιγρίτα, από τη δυτική όχθη του ποταμού Στρυμόνα και εντεύθεν ως τα παράλια του Στρυμονικού κόλπου, το Σταυρό και τα στενά της Ρεντίνας.

Όμως οι Βούλγαροι συνέχιζαν τις προκλήσεις τους και τέλος στις 17 Ιουνίου επιτέθησαν εναντίον των ελληνικών θέσεων στο χωριό Δημητρίτσι με κατεύθυνση προς τη Νιγρίτα, την οποία και κατέλαβαν. Ο Ιούνιος έδειξε πως οι υποψίες και οι επιφυλάξεις των Νιγριτινών ήσαν αληθινές. Σύμφωνα με το σχέδιο του Ελληνικού Επιτελείου, διετάχθη η 7η μεραρχία να προελάσει προς Νιγρίτα, ενώ στον διοικητή της μεραρχίας δόθηκε πλήρης ελευθερία δράσεως, ώστε, εάν θεωρούνταν αναγκαίο, να προχωρήσει βορειότερα προς τη γέφυρα του Ορλιάκου. Πράγματι η 7η μεραρχία ύστερα από πεισματώδη μάχη κατέλαβε τη Νιγρίτα στις 19 Ιουνίου. Οι Βούλγαροι, εκδικούμενοι τους κατοίκους της όμορφης κωμόπολης, οι οποίοι με την αυθόρμητη συμμετοχή τους υπέρ του ελληνικού στρατού στις μάχες της 20-24ης Φεβρουαρίου «συνετέλεσαν τα μέγιστα στην κατανίκηση του επιτεθέντος τότε Βουλγαρικού στρατού προκαλώντας τον μεγάλες απώλειες σε υλικό και αιχμαλώτους», αποχωρώντας από τη Νιγρίτα μετέβαλαν την πόλη σε στάχτη. Οι θανατωθέντες υπέργηροι άντρες και γυναίκες υπερβαίνουν τους 470[22]· ήταν όσοι δεν

---

21. Δημήτριος Νομικός, *Η καταστροφή της Νιγρίτης 18.6.93*, Αθήνα 1914, σσ. 10, 11, 21, 27.

22. Πέτρος Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήνα 1966, σ. 389 υποσ. 1.

μπόρεσαν να διαφύγουν λόγω γήρατος προς το χωριό Αρέθουσα όπου κατέφυγαν οι δυνάμενοι να κινηθούν[23].

Την ίδια μέθοδο και συμπεριφορά ακολούθησαν εναντίον των κατοίκων των χωριών Δημητρίτσι - Μέργιαννη - Αγία Παρασκευή και όλα τα γύρω χωριά της περιοχής. Τίποτε δεν έμεινε όρθιο και τα πάντα σαρώθηκαν από τη μανία του βουλγαρικού στρατού και των ακολουθούντων κομιτατζήδων.

Η Νιγρίτα και η περιφέρειά της γνώρισαν τη φρίκη και την αγριότητα των υποχωρούντων Βουλγαροκομιτατζήδων, αγριότητα που χαράχθηκε έντονα στην ψυχή τους.

Με την παρέλευση των κινδύνων οι καταφυγόντες Νιγριτινοί και κάτοικοι των άλλων χωριών στην Αρέθουσα και τα γύρω βουνά άρχισαν να επιστρέφουν σιγά σιγά στους κατεστραμμένους τόπους των, επιδόθηκαν γρήγορα στην επισκευή των καμμένων οικιών τους, συγκρότησαν, όσο μπορούσαν, τα νοικοκυριά τους, και μέσα σε ένα μήνα από την καταστροφή η ζωή άρχισε να ξαναβρίσκει τον ρυθμό της. Οι ανησυχίες τους όμως δεν έπαυσαν· έτσι τρανό παράδειγμα ήταν το πάνδημο συλλαλητήριο που συγκροτήθηκε στη Νιγρίτα στις 17 Ιουλίου με αφορμή τη διάσκεψη του Βουκουρεστίου, όπου θα οριοθετούνταν τότε τα εθνικά όρια των βαλκανικών κρατών. Οι κάτοικοι της περιοχής Νιγρίτας, φοβούμενοι τυχόν αδικία εις βάρος της Ελλάδος, συνέταξαν ψήφισμα, το οποίο διά της κυβερνήσεως απεστάλη στους διασκεπτομένους του Βουκουρεστίου. Το ψήφισμα υπήρξε μία δραματική μαρτυρία των όσων υπέστησαν ένα μήνα πριν, και αντίγραφό του δημοσιεύθηκε την 24η Ιουλίου 1913 στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης «Νέα Αλήθεια», έχει δε ως εξής:

ΨΗΦΙΣΜΑ

Οι εκ των κατοίκων της Νιγρίτης και των πέριξ διασωθέντες εκ των υπό των Βουλγάρων καταστραφέντων χωρίων επανελθόντες εκ των σπηλαίων και των ορέων ένθα οι δυνάμενοι κατέφυγον προς αποφυγήν του βεβαίου θανάτου υπό τα ερείπια αυτής συνελθόντες σήμερον εις πάνδημον συλλαλητήριον μετ' αφάτου ψυχικού άλγους εκφράζομεν την αγανάκτησιν ημών διά τας αποτροπαίους ταύτας των Βουλγάρων πράξεις, ας μόνον ανθρωπόμορφα τέρατα γεννηθέντα εξ υαινών και γαλουχηθέντα και ανατραφέντα εκ τίγρεων ηδύναντο ήδη κατά τον 20ό αιώνα να διαπράξωσι.

Ψηφίζομεν τάδε

1ον. Διαμαρτυρόμεθα ενώπιον σύμπαντος του πεπολιτισμένου κόσμου διά τους φόνους και καταστροφάς άτινα κατά την εντεύθεν υποχώρησιν ο

23. Κ. Ζωρογιαννίδης, ό.π., σ. 94: «Το 1ον τάγμα διερχόμενον εκ Νιγρίτης εύρεν ταύτην τέφραν, εν δε ταις οδοίς αυτής πτώματα Ελλήνων κατοίκων ηκρωτηριασμένα των μη δυνηθέντων να σωθώσι διά της φυγής κατοίκων, αναπήρων, ασθενών, γερόντων κλπ...».

Βουλγαρικός στρατός διέπραξε πυρπολήσας, λεηλατήσας και κατασφάξας τους διαμένοντας των κατοίκων εν τε τη πόλει Νιγρίτη και ετέρων επτά χωρίων ων τα ερείπια εισίν αψευδή μαρτύρια της αγριότητας αυτών.

Προσκαλούμεν πάντα πεπολιτισμένον όστις ήθελεν ιδίοις όμμασιν να αντιληφθή την επελθούσαν κατάστασιν και δώση τον προσήκοντα χαρακτηρισμόν εις την τελεσθείσαν πράξιν.

2ον. Καταγγέλλομεν τους απαισίους αυτούς εις άπαντας τους πεπολιτισμένους λαούς της Ευρώπης και Αμερικής ως τους μεγίστους κακούργους, όσους ποτέ η φύσις εγέννησεν, ως βεβήλους των ιερών και οσίων, ως απατεώνας του πεπολιτισμένου κόσμου των οποίων ηθέλησαν διά ψευδών στατιστικών και δημοσιευμάτων και διά μηχανορραφιών και δολοφονιών να παραπλανήσωσι παριστώντες εαυτούς μεν ως αποτελούντας μέλη της πεπολιτισμένης Ευρώπης, τους δε Μακεδόνας τους γνησίους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων και δη του Αριστοτέλους και Αλεξάνδρου ως Βουλγάρους.

3ον. Δηλούμεν και διακηρύττομεν πανταχού ότι ημάς μεν ουδέν συνδέει με τους κακούργους της Σόφιας οίτινες αποτελούντες το στίγμα της πεπολιτισμένης γηραίας Ευρώπης ανάγκη ταχέως να εκτοπισθώσιν, επ' ουδενί δε λόγω ν' αναγνωρίζονται μέλη της Ευρωπαϊκής οικογενείας.

4ον. Δηλούμεν και διακηρύττομεν ότι ουδεμίαν άλλην λύσιν θα δεχθώμεν πλην της μετά της Μητρός ημών Ελλάδος ενώσεως ην χάριν της γενικής ειρήνης παρακαλούμεν πάντας τους πεπολιτισμένους λαούς της γης.

Παρακαλούμεν την ενταύθα Διοικητικήν Αρχήν να μεταβιβάση το παρόν ψήφισμα ως και τον Σεβαστόν Γεν. Διοικητήν της Μακεδονίας να διαβιβάση αυτό εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν ως και εις τους αντιπροσώπους των Δυνάμεων.

Ο Δήμαρχος

Οι Ιερείς
Π. Παπαδημητρίου
Αθ. Παπαγεωργίου

Η Επιτροπή
Ιωάννης Αποστόλου
Ιωάν. Β. Ιωαννίδης
Γεώργιος Κανδήλας

Μετά το 1922 ειρήνευσε ο τόπος με την ολοκλήρωση των πόθων του Γένους μας, τη Μακεδονία και τη Θράκη ενωμένες με τη μητέρα πατρίδα. Αρκετά γρήγορα η Νιγρίτα εξελίχθηκε σε οικονομικό κέντρο της Ανατολικής Μακεδονίας. Ο πληθυσμός έφθασε και ξεπέρασε τους 12.000 κατοίκους.

Στις μέρες μας βλέπουμε με λύπη και αγανάκτηση κάποιους άλλους «Μακεδόνες», ψευδεπιγράφους όμως, να ισχυρίζονται ότι είναι κάτοικοι του κράτους της «Μακεδονίας», ενός «κράτους» άγνωστου μέχρι το 1944, όταν κάποια πολιτική σκοπιμότητα της εποχής εκείνης όρισε πως έπρεπε να ιδρυθεί εντός του κράτους της Γιουγκοσλαβίας και κράτος Μακεδονικό, μια ομό-

σπονδη λαϊκή δημοκρατία με τον τίτλο «Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Έθνος Μακεδονικό ιδιαίτερο δεν υπήρξε ποτέ. Οι αρχαίοι Μακεδόνες μαζί με τα άλλα ελληνικά φύλα απετέλεσαν τον μεγάλο Ελληνισμό των αλεξανδρινών και βυζαντινών χρόνων, του οποίου συνέχεια αποτελεί το σημερινό Ελληνικό Έθνος. Η θέληση της Ιστορίας όμως ήταν να βρεθεί σήμερα το έδαφος της μεγάλης αρχαίας Μακεδονίας μοιρασμένο σε τρεις λαούς, τους Έλληνες, τους Γιουγκοσλάβους και τους Βούλγαρους, και προσαρτημένο με διεθνείς συνθήκες στα τρία αντίστοιχα βαλκανικά κράτη. Η εθνολογική και κρατική αυτή κατανομή της Μακεδονίας συντελέσθηκε από τη δύναμη των πραγμάτων σε βάρος των ελληνικών ιστορικών δικαίων, με θυσία σημαντικών τμημάτων του νέου Ελληνισμού που βρέθηκαν κλεισμένα μέσα στα σύνορα της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας, από τα οποία άλλα αφομοιώθηκαν ήδη από τη σλαβική εθνότητα και άλλα βρίσκονται στο μοιραίο δρόμο του εκσλαβισμού. Η νέα Ελλάδα, χωρίς ισχυρούς εθνολογικούς προστάτες, όπως υπήρξαν οι Ρώσοι για τους Βούλγαρους, όχι μόνο χρειάσθηκε να ποτίσει με ελληνικό αίμα κάθε σπιθαμή εδάφους ελληνικού που απελευθέρωσε διαδοχικά από τον τουρκικό ζυγό, όχι μόνο δεν είδε να αναγνωρίζονται στο ακέραιο από καμία συνθήκη ειρήνης τα εθνολογικά και πολύ λιγότερο τα ιστορικά της δίκαια, όχι μόνο βρέθηκε αναγκασμένη να συνωστισθούν μέσα στα στενά σύνορα του ελεύθερου εδάφους της τα πλήθη των ξεριζωμένων από τις πανάρχαιες εστίες των τέκνων της, αλλά και με άφθαστο πνεύμα πολιτικού ρεαλισμού αποδέχθηκε τη σημερινή παγιοποίηση των συνόρων της. Για όλες αυτές τις θυσίες της ήλπιζε ότι θα συναντήσει αντίστοιχη κατανόηση από τους Σλάβους γείτονές της και ότι ρίχνοντας στη λήθη τις σλαβικές αδικίες του παρελθόντος θα εξασφάλιζε την ειρηνική συνεργασία του μέλλοντος.

Οι Σλάβοι των Σκοπίων που με παραποίηση της ιστορικής και της σημερινής πραγματικότητας ελπίζουν να εμπνεύσουν στον λαό τους τη διάθεση κατακτητή, ώστε να επωφεληθούν και πάλι από κάποια μελλοντική εθνική περιπέτεια του Ελληνισμού και να πατήσουν τα ελληνικά εδάφη, είναι εξαπατημένοι για το αποτέλεσμα μιας τέτοιας ενέργειας. Ο Ελληνισμός πιστός στην πνευματική και ιστορική του παράδοση παραπέμπει τους νεόκοπους «Μακεδόνες» στην πρόσφατη ελληνική ιστορία προς γνώσιν των. Τέλος στους ξένους επιστήμονες, όσους επιδεικνύουν ευμενή διάθεση προς τα δήθεν σλαβικά δίκαια πάνω στην Ελληνική Μακεδονία, έχουμε το δικαίωμα να συστήσουμε σεβασμό στα δίκαια των Ελλήνων που, ενώ δημιούργησαν και διέδωσαν στον κόσμο τον πανανθρώπινο πολιτισμό, βλέπουν σήμερα με πικρία τα πνευματικά τους παιδιά να τους προσφέρουν αντί ευγνωμοσύνης αχαριστία και αδικία. Όμως οι όψιμοι και ψευδεπίγραφοι σοβινιστές των Σκοπίων ονειρεύονται όνειρα απατηλά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Απόστολος, Μητροπολίτης Σερρών 1909-1917, «Ημερολόγιο 6.10.1912-17.7.13», *Σερραϊκά Χρονικά* 9 (1982-83).

Βασδραβέλλης Ιωάν., *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας. Α΄ Αρχείο Θεσσαλονίκης, 1695-1912* (Μακεδονική Βιβλιοθήκη ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1952).

Δήμιτσας Μαργαρίτης, *Αρχαία Γεωγραφία της Μακεδονίας (τόμοι 1870-1874).*

Εφημ. «Νέα Αλήθεια», Δημοσιεύματα (τομ. 1912-1913).

Ζωρογιαννίδης Κ., *Ημερολόγιο πορειών και πολεμικών επιχειρήσεων 1912-1913*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1970.

Θεοφυλακτίδης Α. Β., *Τουρκοελληνικό Λεξικό,* Κωνσταντινούπολη 1960.

Καραθανάσης Αθ., «Μακεδονικά Σύμμικτα», *Μακεδονικά* 17 (1977).

Καφταντζής Γεώργ., «Χρονικό παπα Συναδινού», *Σερραϊκά Χρονικά* 9 (1982-1983).

Κασομούλης Νικ., *Στρατιωτικά Ενθυμήματα της Ελληνικής Επαναστάσεως 1821-1833*, τόμος 1939, Αθήνα.

Νομικός Δημήτριος, *Η καταστροφή της Νιγρίτης 18 Ιουνίου 1913*, Αθήνα 1914.

Παπαθανασίου Ε., *Ιστορία της Νιγρίτης και επαρχίας Βισαλτίας*, Νιγρίτα 1970.

Παπαγεωργίου Π., *Αι Σέρραι και τα προάστια τα περί τας Σέρρας και η μονή Ιωάννου του Προδρόμου 1894* (ανατ. Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών), Θεσσαλονίκη 1988.

Πέννας Πέτρος, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήνα 1966.

Πέννας Πέτρος, «Σημειώσεις Προξένου Σαχτούρη», *Σερραϊκά Χρονικά* 3 (1959).

Πέννας Πέτρος, «Ημερολόγια Δαγκλή και Φλωριά», *Σερραϊκά Χρονικά* 4 (1963).

Σαμσάρης Δημ., *Ιστορική Γεωγραφία Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1976.

Στράβωνος *Γεωγραφικά* βιβλ. Ζ΄.

Σταυρίδης Βασ., *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι 1860 - σήμερον*, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1977.

Περιοδικό *Μακεδονικά* τόμ. 20ος-1980.

Μακεδονία 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και πολιτισμού, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1982.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ*

* Δεν αποδελτιώθηκαν τα ονόματα: Μακεδονία, Μακεδονικός Αγών, Νιγρίτα.